

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

©2020 ЛУТКОВСЬКА С. М.

УДК 005:502/504
JEL: Q01; Q51; Q56

Лутковська С. М. Інституціональні підходи до модернізації системи екологічної безпеки в умовах забезпечення сталого розвитку

У статті доведено, що перехід до сталого розвитку ставить нові вимоги перед екологічною безпекою, котра в умовах глобалізації світового економічного простору та інтернаціоналізації екологічних проблем стає домінуючим фактором глобальної безпеки через загострення екологічної ситуації, що потребує ефективної політики стосовно її покращення. Встановлено, що екологічну безпеку можна визначити як здатність системи «довкілля – соціум – економіка» зберегти рівновагу та збалансованість на основі динамічного відновлення та самовдосконалення, протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам і викликам та забезпечувати прийнятні рівні ризику життєдіяльності населення та стійкості соціально-економічного розвитку, а також відтворення природного й соціально-економічного потенціалу. Доведено, що процес інституціоналізації екологічної безпеки відбувається в декілька етапів: виникнення потреби в безпеці, задоволення якої залежить від спільних дій щодо запобігання ризику і загрозам або подолання наслідків (економічних, екологічних, соціальних тощо); формування загальних цілей досягнення безпеки, суспільних норм, зокрема правових, для забезпечення взаємодії суб'єктів; формування системи санкцій та відповідальності з метою реалізації норм і правил поведінки суб'єктами. Розроблено схему складових модернізації екологічної безпеки, яка має включати декілька основних складових, а саме: систему правових, інституційних, організаційних та фінансових заходів, які, завдяки комплексному використанню, сприятимуть досягненню цілей екологічної політики, підвищенню її ефективності. Запропоновано основні напрями інституціональних трансформацій у екологічній сфері. Встановлено, що інституційні трансформації в процесі розвитку модернізації сфери екологічної безпеки – цілеспрямований процес зміни інституціональної структури та системи інститутів з метою екологізації економіки при збереженні провідної ролі держави на основі методів, які впливають на модифікацію інститутів.

Ключові слова: екологічна безпека, сталий розвиток, інституційні підходи, інституціональні трансформації.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-281-288>

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 12.

Лутковська Світлана Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, проректор з науково-педагогічної роботи, євроінтеграції та міжнародної діяльності, Вінницький національний аграрний університет (вул. Сонячна, 3, Вінниця, 21008, Україна)

E-mail: svetvsau@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4848-2796>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/R-1254-2018>

УДК 005:502/504
JEL: Q01; Q51; Q56

Лутковская С. М. Институциональные подходы к модернизации системы экологической безопасности в условиях обеспечения устойчивого развития

В статье доказано, что переход к устойчивому развитию ставит новые требования перед экологической безопасностью, которая в условиях глобализации мирового экономического пространства и интернационализации экологических проблем становится доминирующим фактором глобальной безопасности через обострение экологической ситуации, что требует эффективной политики по её улучшению. Установлено, что экологическую безопасность можно определить как способность системы «окружающая среда – социум – экономика» сохранять равновесие и сбалансированность на основе динамического обновления и самосовершенствования, противостоять внешним и внутренним угрозам и вызовам и обеспечивать приемлемые уровни риска жизнедеятельности населения и устойчивости социально-экономического развития, а также воспроизведение природного и социально-экономического потенциала. Доказано, что процесс институционализации экологической безопасности происходит в несколько этапов: возникновение потребности в безопасности, удовлетворение которой зависит от совместных действий по предотвращению рисков и угроз или устранения последствий (экономических, экологических, социальных и др.); формирование общих целей достижения безопасности, общественных норм, в частности правовых, для обеспечения взаимодействия субъектов; формирование системы санкций и ответственности с целью реализации норм и правил поведения субъектами. Разработана схема составляющих модернизации экологической безопасности, которая должна включать несколько основных составляющих, а именно: систему правовых, институциональных, организационных и финансовых мер, которые, благодаря комплексному использованию, будут способствовать достижению целей экологической политики, повышению её эффективности. Предложены основные направления институциональных трансформаций в экологической сфере. Установлено, что институциональные трансформации в процессе развития модернизации сферы экологической безопасности – целенаправленный процесс изменения институциональной структуры и системы институтов с целью экологизации экономики при сохранении ведущей роли государства на основе методов, влияющих на модификацию институтов.

Ключевые слова: экологическая безопасность, устойчивое развитие, институциональные подходы, институциональные трансформации.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Библ.:** 12.

Лутковская Светлана Михайловна – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, проректор по научно-педагогической работе, евроинтеграции и международной деятельности, Винницкий национальный аграрный университет (ул. Солнечная, 3, Винница, 21008, Украина)

E-mail: svetvsau@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4848-2796>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/R-1254-2018>

UDC 005:502/504
JEL: Q01; Q51; Q56

Lutkovska S. M. The Institutional Approaches to Modernizing the System of Ecological Security in Terms of Provision of Sustainable Development

The article proves that the transition to sustainable development poses new demands on ecological security, which in the context of the globalization of the world-wide economic space and the internationalization of environmental problems becomes the dominant factor of global security through aggravation of the ecological situation, which requires effective policies to improve it. It is determined that ecological security can be defined as the ability of the «environment – society – economy» system to maintain equilibrium and balance through dynamic renewal and self-improvement, to counter both external and internal threats and challenges, and to provide acceptable levels of risk to the population and the sustainability of socio-economic development, as well as the reproduction of natural and socio-economic potential. It is proved that the process of institutionalization of ecological security take place in several stages: emergence of a need for security, the satisfaction of which depends on joint actions to prevent risks and threats or eliminate consequences (economic, environmental, social, etc.); formation of common goals for achieving security, public norms, in particular legal norms, to ensure the interaction of actors; formation of a system of sanctions and responsibility in order to implement the rules and regulations of conduct of the actors. A component scheme to modernize ecological security is elaborated, which should include several main components, namely, a system of legal, institutional, organizational and financial measures, which, thanks to integrated use, will contribute to the achievement of ecological policy goals and increase its efficiency. The main directions of institutional transformation in the environmental sphere are proposed. It is determined that institutional transformations in the process of modernization of the ecological security sphere are a deliberate process of changing the institutional structure and system of institutions in order to green the economy while maintaining the leading role of the State on the basis of methods that influence the modification of institutions.

Keywords: ecological security, sustainable development, institutional approaches, institutional transformations.

Fig.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 12.

Lutkovska Svitlana M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vice-rector for scientific and pedagogical work, European integration and international activities, Vinnytsia National Agrarian University (3 Soniachna Str., Vinnytsia, 21008, Ukraine)

E-mail: svetsau@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4848-2796>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/R-1254-2018>

С тійке функціонування, зростання економічного потенціалу в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від наявності надійної системи екологічної безпеки. Практика та наукові дослідження свідчать про те, що організація сучасної економічної діяльності потребує відпрацювання та створення системи екологічної безпеки, яка б урахувала ті негативи, що може спричинити економічна дія. Потреба розробки заходів забезпечення екологічної безпеки за сучасних умов є особливо актуальною. Екологічна безпека – це, по-перше, безпека функціонування навколишнього середовища, відсутність істотних загроз для її існування, а, по-друге, – відсутність екологічних загроз життєдіяльності індивідів та їхніх різних спільностей і організацій на макрорівні. Аналогічно економічна безпека охоплює як низький рівень імовірності загроз функціонуванню та розвитку економіки країни, так і низький рівень імовірності загроз розвитку суспільства з боку його економічної підсистеми, тобто тих процесів, що йдуть у економіці.

Питанням забезпечення екологічної безпеки приділяють значну увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед них: С. П. Іванюта, К. В. Таранюк, А. Б. Качинський, В. В. Вітлінський, Г. М. Калетнік, С. В. Козловський, О. В. Дугопольський, В. В. Козюк, О. О. Веклич, М. В. Голованенко, С. М. Іляшенко, О. В. Козьменко, А. Б. Качинський, С. К. Харічков, Є. В. Хлобистов, П. А. Ваганов, К. Рихтер, О. Н. Русак, О. В. Садченко та інші [1, с. 16–25; 2, с. 53–64]. Проте питанням модернізації системи екологічної безпеки в умовах забезпечення сталого розвитку приділено недостатньо уваги, що й пояснює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження полягає в розробці заходів модернізації системи екологічної безпеки в умовах забезпечення сталого розвитку.

Перехід до сталого розвитку ставить нові вимоги перед екологічною безпекою, котра в умовах глобалізації світового економічного простору та інтернаціоналізації екологічних проблем стає доміантним фактором глобальної безпеки через загострення екологічної ситуації, що потребує ефективної політики стосовно її покращення [3]. З теоретичного погляду поняття екологічної безпеки є недостатньо досліджене. У зв'язку з цим його правильне тлумачення є надзвичайно важливим, адже повинно відображати основні елементи проблеми в теоретичному та практичному аспектах і найбільш точно розкривати сутність цього явища.

Екологічна безпека в багатьох випадках трактується неоднозначно. Так, в окремих визначеннях домінує антропоцентризм, тобто переважно використання природи та її перетворення для цілей людини. Згідно з найбільш жорсткими антропоцентричними ідеями, людині надавався провідний статус, котрий знімав обмеження з її експериментів над природою [4].

Також екологічна безпека інтерпретується як охорона та збереження природного середовища. При трактуванні її з позицій захисту нівелюється значення превентивних дій (звуження, послаблення, усунення, попередження, модернізаційні заходи), результатами яких є формування умов стабільного функціонування відтворення та розвитку геоекосистем.

Крім того, у науковій літературі поширено підхід, відповідно до якого дефініція безпеки зводиться

до стану захищеності життєво необхідних інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Так, у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. екологічна безпека розглядається як «такий стан навколишнього середовища, що забезпечує запобігання погіршенню екологічної ситуації й виникнення небезпечних ситуацій для здоров'я населення» [5].

Дефініції цього виду безпеки не завжди базуються на сучасних екологічних парадигмах, які відображають окремі аспекти, а в сукупності отримують всебічне уявлення про її сутність.

Враховуючи переваги й недоліки тлумачень цього поняття, а також іманентні та набуті ознаки, поняття «екологічна безпека» можна визначити як здатність системи «довкілля – соціум – економіка» зберігати рівновагу та збалансованість на основі динамічного відновлення та самовдосконалення, протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам і викликам і забезпечувати прийнятні рівні ризику життєдіяльності населення та стійкості соціально-економічного розвитку, а також відтворення природного та соціально-економічного потенціалу. Екологічну безпеку розглядають як якісну характеристику системи, при котрій відсутня загроза нанесення збитку довкілля та здоров'ю населення, належному соціально-економічному розвитку, як прийнятний соціально-економічний рівень захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави, світової спільноти від загроз і деградації навколишнього середовища антропогенного та стихійного характеру.

Запобігання негативним проявам екологічних і природно-антропогенних ризиків є новою політичною метою не лише більшості держав світу, а й України. Передумовами для реалізації зазначеного є якісне управління й ефективні керівні органи державного рівня, а також інституції, котрі у своїй діяльності дотримуються безпекових вимог.

Інституціалізація є багатокомпонентним, мультикомпозиційним поняттям, тому її доцільно розглядати як суму окремих складових елементів, поєднання яких формує її загальний рівень. У визначеннях економістів, соціологів, психологів та юристів наявні спільні підходи до трактування цього поняття. Проте прослідковуються і відмінні ознаки, оскільки інституціалізація як категорія досліджувалася з урахуванням специфіки власне об'єкта – від загальнофілософського світосприйняття до окремих галузей.

Розглядаючи інституціалізацію як процес визначення й оформлення організаційно-правових та інших структур (норм, правил, статусів тощо) у вигляді системи, спрямованої на задоволення суспільних потреб, варто наголосити, що вона стосується не лише державно-правових інститутів, але й місцевого самоврядування. При цьому нормативна складова є не обов'язковою компонентою незалежно від рівня системи.

У цілому процес інституціалізації екологічної безпеки відбувається в декілька етапів:

- ✦ виникнення потреби в безпеці, задоволення якої залежить від спільних дій щодо запобігання ризикам і загрозам або подолання наслідків (економічних, екологічних, соціальних тощо);
- ✦ формування загальних цілей досягнення безпеки, суспільних норм, зокрема правових, для забезпечення взаємодії суб'єктів;
- ✦ формування системи санкцій і формування відповідальності з метою реалізації норм і правил поведінки суб'єктами.

Процес інституціалізації триває до створення, згідно з нормами і правилами, чіткої статусно-рольової структури, соціально підтриманої більшістю його учасників. Складові цієї структури можуть змінюватися та модифікуватися в часі під впливом трансформаційних процесів, однак жодне сучасне суспільство не може існувати без інституціалізації, без формування інститутів, які є символами порядку та організованості.

На ефективність процесу інституціалізації в Україні впливають специфічні особливості техногенного середовища, трансформації власності, економічних відносин і господарського механізму функціонування промислових підприємств та соціально-економічна ситуація. Зокрема [6]:

- ✦ висока залежність території від промислового виробництва, що знижує зацікавленість промислових підприємств в ефективній екологічній політиці держави;
- ✦ дефіцит фінансових ресурсів [7] і недостатня умотивованість територіальних громад;
- ✦ неефективна система державного управління, яка слабко адаптована до ринкових відносин.

Досі не визначено конкретних інституціональних засад реалізації державної екологічної політики. Відсутність комплексного підходу свідчить про значні недоліки в плануванні та реалізації державних програм економічно збалансованого розвитку промислового виробництва. Не забезпечено умов для ефективної державної екологічної політики щодо підвищення рівня й якості життя населення та гарантування соціальної безпеки держави, зростання її економічної конкурентоспроможності.

Власне процес модернізації екологічної безпеки повинен включати декілька основних складових, а саме: систему правових, інституційних, організаційних та фінансових засобів, які, завдяки комплексному використанню, сприятимуть досягненню цілей екологічної політики, підвищенню її ефективності (рис. 1).

Формування *правової складової* (правовий механізм) ґрунтується на тому, що створення та розвиток нормативно-правової бази, безумовно, зазнають впливу різноманітних чинників, визначальними з

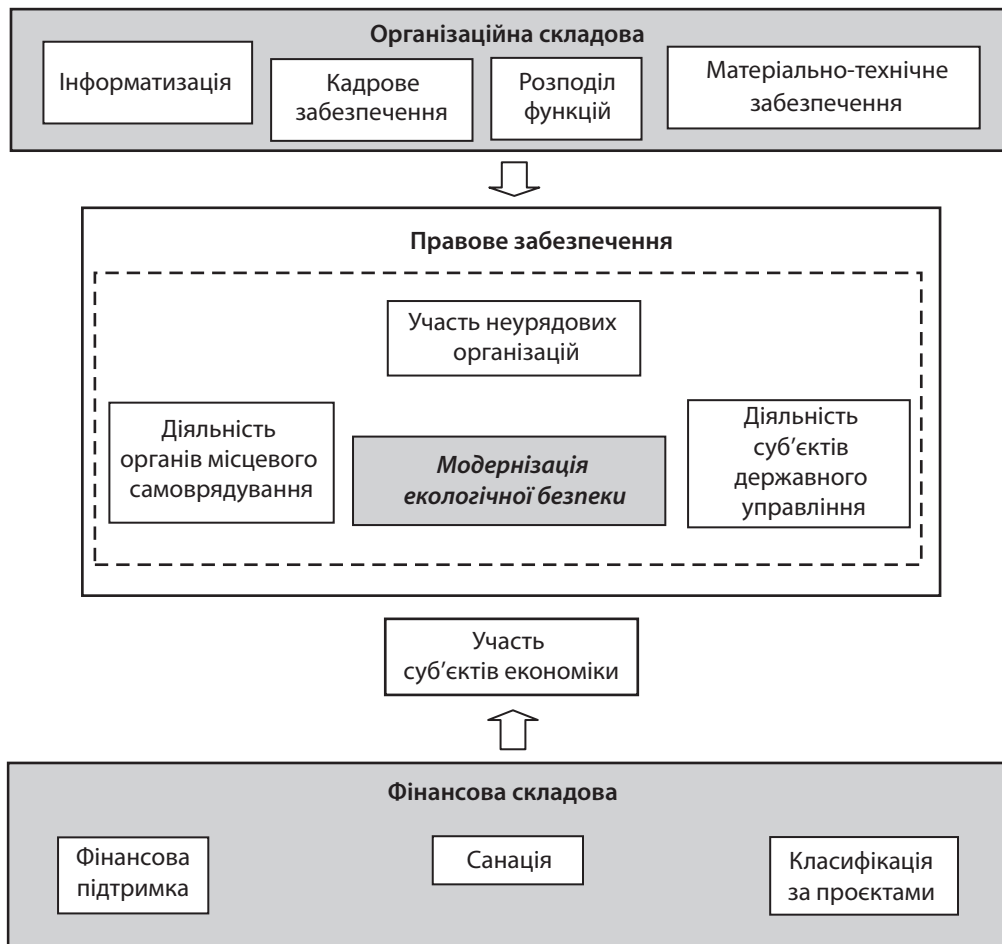

Рис. 1. Схема складових модернізації екологічної безпеки

Джерело: авторська розробка.

яких є: основні засади правового поля; забезпечення державності суверенної України; соціо-економіко-екологічні особливості країни в цілому та її регіонів; розширення міжнародної співпраці України та європейська інтеграція тощо.

Інституційна складова гарантування екологічної безпеки охоплює діяльність інституціональних елементів, які представляють суб'єктів державної політики різного статусу з особливим призначенням і роллю у процесах її формування та реалізації. Організаційна складова комплексного механізму формування й реалізації політики екологічної та природно-антропогенної безпеки покликана забезпечити функціонування її окремих інституцій (суб'єктів), тобто є сукупністю правил і процедур щодо проектування функціональної структури управління та регламентації взаємодії її учасників, упорядкування їх повноважень тощо [12].

Метою *фінансової складової* цього ж механізму є створення умов для залучення грошових ресурсів для розвитку та просування проектів шляхом формування багатоканального фінансування.

Отже, інститути безпечного екологічного розвитку повинні координувати поведінку всіх суб'єктів, згідно із завданнями та принципами сталого соціо-

еколого-економічного розвитку. Це сукупність неформальних правил і норм громадської поведінки та формально закріплених у нормах права механізмів, що забезпечують їх дотримання та структурують взаємодії в суспільстві. Вважається, що сьогодні управління життєдіяльністю та економічними процесами здійснюють офіційні (формальні) інститути [8, с. 278].

Як відомо, вирішення екологічних проблем – тривалий процес, а його результати відчутні не відразу. Держава шляхом включення екологічної складової в соціально-економічну політику визначає поведінку особи, фірм і громадських організацій. Діяльність органів державної влади зосереджена на формальному закріпленні норм і правил, що прискорює зміни в суспільстві згідно із завданнями сталого розвитку та одночасно контролює їх виконання. Також вони забезпечують механізми дотримання громадськістю встановлених офіційних інститутів сталого розвитку. Проте уряд, володіючи суспільно санкціонованими повноваженнями примусу, повинен також керуватися встановленими правилами. Тому необхідна участь громадськості як контролюючої інституції за виконанням державою зобов'язань.

Відповідне інституційне середовище є важливою складовою ефективного управління сталим розвитком, що забезпечує збалансованість процесів у цілому шляхом урегулювання взаємодії всіх підсистем (екологічної, економічної, соціальної). Розробка інституційних засад збалансованого природокористування в контексті екологічної та природно-антропогенної безпеки – довгостроковий процес, і часто його результати неможливо відчуті відразу. При обґрунтуванні змісту, шляхів створення та напрямів еволюції інститутів як елементів інституційного середовища ринкової економіки доцільно здійснювати дослідження, спрямовані на пошук і включення нових структурних елементів, які б доповнювали традиційні формальні та неформальні інститути у створенні каркасу економічної системи. Особливої уваги у зв'язку з цим заслуговують інститути та форми взаємодії економічних агентів, котрі наповнюють інституціональні структури необхідними елементами щодо гарантування екологічної та природно-антропогенної безпеки в контексті збалансованого природокористування.

Вирішення суперечностей між суспільством і природою, загострення екологічної ситуації обумовлюють необхідність пошуку нових підходів і концептуального обґрунтування механізмів екологізації економіки.

Сучасні тенденції зміни якості навколишнього природного середовища та фундаментальних умов існування людства потребують кардинальних змін у взаєминах суспільства та природи, запобігання негативним наслідкам антропогенно-техногенних впливів на природу, здоров'я населення, економіку та можливості їх виникнення. Для цього необхідно враховувати сукупність факторів, що впливають на стан довкілля, зокрема економічні, а також суспільні – традиції, звичаї, моральні засади. Широко досліджує такі економічні явища інституціональна теорія, що є перспективним напрямом світової економічної думки.

Роль системи інститутів полягає в недопущенні негативного екологічного (антропогенно-техногенного) впливу, що спричиняє зміни в навколишньому природному середовищі, а також поточні та майбутні соціальні й економічні збитки. Формування інститутів, котрі сприяють екологізації економіки, доповнює наявні методи та способи в цій галузі та є новим поглядом на досліджувану проблему [9].

Екологізація економічного розвитку пов'язана з довготривалою зміною кількісних та якісних характеристик економічних процесів і новаціями щодо ведення господарства на основі збереження та примноження природного капіталу, зниження антропогенно-техногенного впливу на нього.

Інституційна структура економіки України, не сформована як єдина цілісна система, жодним чином не впливає на процеси екологізації економіки. Нагальною потребою наразі є трансформація інститу-

ційних основ такої екологізації, котру слід здійснювати одночасно з масштабними змінами економічних відносин залежно від ринкового типу економічної системи. Будь-які перетворення суспільства мають супроводжуватися формуванням відповідного інституціонального середовища з обов'язковим і цілеспрямованим урахуванням екологічного чинника в економічній діяльності, процесах, рішеннях, відносинах на основі впровадження нововведень у сфері інституційного будівництва та функціонування механізмів екологізації економіки.

Система інститутів дає змогу об'єднати шляхом координації взаємовідносин між людьми різні процеси з перетворення економіки, сегменти ринку, суб'єкти господарювання в єдиному екологоорієнтованому напрямі. Для досягнення екозбалансованого функціонування економіки та формування природозберігаючого типу різних видів економічної діяльності необхідне створення такої системи інститутів, яка спонукає до реалізації екологічно плідних господарських та управлінських рішень, впровадження екологічних інновацій, екомаркетингу, екоменеджменту, підвищення ефективності природокористування та ресурсно-екологічної безпеки, екологічно орієнтованої структурної перебудови.

Зміна структури екологізації та модернізації економіки потребує визначення її перспективних напрямів (табл. 1).

Інституційні трансформації в процесі розвитку модернізації сфери екологічної безпеки – цілеспрямований процес зміни інституціональної структури та системи інститутів з метою екологізації економіки при збереженні провідної ролі держави на основі методів, які впливають на модифікацію інститутів.

Трансформація системи інститутів сприяє формуванню екологоорієнтованих економічних відносин і продуктивних сил шляхом координації та організації природозберігаючої діяльності суб'єктів господарювання. Обов'язковою умовою екологізації економіки є інституційні зміни, що містять найважливіші елементи, котрі можливо реалізувати у високорозвиненій державі. Роль останньої полягає в забезпеченні сприятливих умов для створення та поширення відповідних інститутів, обов'язкового дотримання законодавчо закріплених норм і правил економічної та соціальної поведінки, проведення активної екологічної політики, гарантування прав власності й інвесторів. Формування законодавчої бази та системи інститутів з метою екологізації економіки можливе за провідної ролі держави.

Визначальною щодо інституціалізації екологізації економіки є роль держави, що полягає в досягненні в перспективі сталого розвитку суспільства. До базових елементів інституційної структури суспільства належить інститут власності, що мінімізує невизначеність економічної діяльності та визначає переваги

Основні напрями інституціональних трансформацій

Тип напрямку	Результати реалізації інституціональних перетворень
Підвищення ролі держави як провідного інституту забезпечення трансформацій, що створює законодавчо-правову базу, формальні норми та правила економічної поведінки	Державна програма екологізації економіки, виділення пріоритетів і послідовне здійснення трансформацій
Впровадження системи стратегічного планування й управління природокористуванням, охороною довкілля та ресурсно-екологічною безпекою	Середньо- і довгострокові бюджетні програми на всіх рівнях, стратегічні екоплани підприємств зі встановленням довгострокових цілей, підвищення ступеня координації
Розвиток системи інститутів страхування екологічних ризиків, позик, проєктів екологічного спрямування	Якість управління, цілісність і консолідація управлінських рішень з екологізації економіки, гарантування екологічної безпеки
Модернізація системи екологічних податків, превалювання не фіскальної, а стимулюючої функції екологічних податків, посилення цілісності та взаємодоповнюваності їхніх функцій	Поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціоналізація природокористування, інтеграція податкової та екологічної політики, екологізація економіки
Створення інноваційно-відтворювальних інститутів екологічного призначення на макро-, мезо- та мікрорівнях	Зниження екодеструктивних впливів на довкілля з мінімальними витратами, накопичення та розширення природно-ресурсного потенціалу за допомогою нових методів і способів екологізації економіки, шляхом створення венчурних підприємств, екопарків, екополісів для створення екологічних інновацій
Створення інформаційно-консультаційних інститутів для вирішення питань доступності та поширення інформації про стан навколишнього природного середовища	Обґрунтування та відповідність, адекватність господарських та управлінських рішень з питань екологізації економіки, що приймаються, існуючому стану та гостроті екологічних проблем
Впровадження та уніфікація екологічних стандартів, сертифікації, ліцензування із міжнародними вимогами з урахуванням національних інтересів	Якість управління природоохоронною діяльністю та природокористуванням, трансфер технологій, розширення міжнародного співробітництва в екологічній сфері з ЄС та світовою спільнотою. Забезпечення єдиної основи для порівняння екологічної політики підприємств, зниження ресурсо- та природоємності виробництва
Удосконалення рентних відносин у сфері природокористування	Підвищення ефективності використання природних ресурсів, розширення ресурсних джерел бюджетних надходжень, забезпечення фінансової бази природоохоронних заходів
Формування інституту відповідальності за екологічні результати господарської діяльності, бізнесу, управління, взаємовідносин населення та природи	Створення мотивацій до екологічно усвідомленої економічної поведінки виробників і споживачів, управлінців, суб'єктів ринкової інфраструктури, громадських організацій, соціальна відповідальність виробників, бізнесу, управління
Зміцнення інституту довіри та відкритості з використання природно-ресурсного багатства нації	Високий рівень довіри в суспільстві до захисту довкілля, природозберігаючого природокористування сприяє скороченню трансакційних витрат; додаткових коштів на проведення моніторингових спостережень; необхідних витрат щодо захисту прав власності на природно-ресурсний потенціал; узгодженості інтересів учасників екологізації економіки
Включення екологічних імперативів у діловий кодекс	Упорядкування відносин між людьми в процесі господарської і управлінської діяльності

Джерело: систематизовано на основі [10].

екологізації економіки. Ефективність процесу забезпечує також право власності на природні ресурси. Реформування приватної власності полягає в ідентифікації природних ресурсів як об'єктів власності, ди-

версифікації та розширенні форм власності, багатокладності системи господарювання, формуванні механізмів розмежування власності, розподілі функцій між державними органами різних рівнів тощо [11].

Отже, інституційна теорія має низку способів і підходів до аналізу та вирішення екологічних проблем й екологізації економіки. Відмінними ознаками інституційної дослідницької програми є системність і міждисциплінарність, урахування економічних і неекономічних факторів. Інститути слід розглядати як способи та механізми встановлення порядку та чіткої організованості між людиною та природою, суспільством і навколишнім природним середовищем, як норми і правила, рамки та обмеження щодо вилучення, використання, перетворення, споживання, відтворення та захисту природних благ і послуг, гарантування ресурсно-екологічної безпеки, зниження антропогенного впливу на довкілля.

Системна інституційна трансформація забезпечує цілісність вирішення екологічних проблем. Цілісність екологізації економіки полягає у взаємозгодженні інтересів різних учасників процесу, збалансуванні заходів щодо формування й ефективного функціонування інститутів, логічної послідовності процедур, установа норм і правил урахування екологічного чинника на всіх стадіях господарської діяльності, приведення в дію відповідного механізму, перетворення економіки на інноваційній основі з метою зниження екодеструктивного впливу на довкілля та накопичення природного багатства.

ВИСНОВКИ

Поєднання методології інституціоналізму, економічної теорії та теорії економіки природокористування й охорони навколишнього природного середовища – досить продуктивний і перспективний напрям досліджень. Застосування інституціонального підходу до екологічних проблем перебуває на етапі становлення та створює потенційні можливості для дослідження з позиції ефективності взаємодії суб'єктів господарювання, споживачів у процесі екологізації економіки через оптимізацію трансакційних витрат, формування дієвої системи інститутів, інституціональної структури та середовища. За допомогою інструментарію інституціоналізму можна отримати нові аспекти визначення економічної ефективності екологізації економіки.

Найбільше значення як базовий інститут екологізації економіки країни має активне втручання держави в цей процес, формування інституту власності на природні блага та послуги, створення судово-арбітражної системи як механізму примусу до виконання законодавчо закріплених екологічних норм і правил економічної поведінки суб'єктів господарювання. Формування інститутів екологізації економіки та їх дієве функціонування відбувається не спонтанно, а за підтримки держави. Необхідною умовою їх результативного функціонування є координування державою створення громадських і приватних інститутів з метою гармонізації взаємовідносин між суспільством і природою. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Калетнік Г. М., Козловський С. В., Козловський В. О. Стійкість економіки як фактор безпеки та розвитку держави. *Економіка України*. 2012. № 7. С. 16–25.
2. Koziuk V., Hayda Y., Dluhopolskyi O., Kozlovskyi S. Ecological performance: ethnic fragmentation versus governance quality and sustainable development. *Problemy ekorozwoju – Problems of sustainable development*. 2020. Vol. 15. No. 1. P. 53–64.
3. Обиход Г. О. Інституціонально-організаційні механізми політики забезпечення екологічної і природно-техногенної безпеки. *Теорії мікро-макроекономіки*. 2012. № 39. С. 134–140.
4. Хвесик М. А., Степаненко А. В., Обиход Г. О. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем. Київ : Наукова думка, 2013. 487 с.
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
6. Малиш Н. А. Екологічна політика: конфліктність, стратегія, тактика. *Державне управління: теорія і практика*. 2009. № 2. С. 1–9. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Malysh.pdf
7. Козловський С. В. Фінансова математика : навч. посіб. Київ : Знання України, 2006. 308 с.
8. Герасимчук З., Олексюк О. А. Екологічна безпека регіону: діагностика і механізм забезпечення. Луцьк : Надстир'я, 2007. 280 с.
9. Тульчинська С. Функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного процесу. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 1. С. 98–106.
10. Інституційні трансформації соціально-економічної системи України : монографія / за ред. чл.-кор. НАН України Гриценка А. А. Київ : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2015. 344 с.
11. Національна парадигма сталого розвитку України / за ред. Б. Є. Патона. Київ : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с. URL: http://ecos.kiev.ua/share/upload/Dopovid_nacionalna_paradygma_stalogo_rozvytku.pdf
12. Лутковська С. М. Забезпечення сталого розвитку за умов модернізації системи оцінки рівня екологічної безпеки. *Агросвіт*. 2020. № 8. С. 87–95. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/8_2020/12.pdf

REFERENCES

- Herasymchuk, Z., and Oleksiuk, O. A. *Ekologichna bezpeka rehionu: diahnostyka i mekhanizm zabezpechennia* [Ecological Safety of the Region: Diagnostics and Support Mechanism]. Lutsk: Nadstiria, 2007.
- Institutsiini transformatsii sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy* [Institutional Transformations of the Socio-economic System of Ukraine]. Kyiv: DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy», 2015.
- Kaletnik, H. M., Kozlovskyi, S. V., and Kozlovskyi, V. O. "Stiikist ekonomiky yak faktor bezpeky ta rozvytku derzhavy" [Economic Stability as a Factor of Security and Development of the State]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2012): 16-25.

- Khvesyuk, M. A., Stepanenko, A. V., and Obykhod, H. O. *Innovatsiino-investytsiina i tekhnolohichna bezpeka transformatsii rehionalnykh ekonomichnykh system* [Innovation-investment and Technological Security of Transformation of Regional Economic Systems.]. Kyiv: Naukova dumka, 2013.
- Koziuk, V. et al. "Ecological performance: ethnic fragmentation versus governance quality and sustainable development". *Problemy ekorozwoju – Problems of sustainable development*, vol. 15, no. 1 (2020): 53-64.
- Kozlovskiy, S. V. *Finansova matematyka* [Financial Mathematics]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2006.
- [Legal Act of Ukraine] (1991). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
- Lutkovska, S. M. "Zabezpechennia staloho rozvytku za umov modernizatsii systemy otsinky rivnia ekolohichnoi bezpeky" [Ensuring Sustainable Development under Modernization of the System of Environmental Safety Evaluation]. Ahrosvit. 2020. http://www.agrosvit.info/pdf/8_2020/12.pdf
- Malysh, N. A. "Ekolohichna polityka: konfliktnist, stratehiia, taktyka" [Ecological Policy: Conflict, Strategy, Tactics]. Derzhavne upravlinnia: teorii i praktyka. 2009. http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Malysh.pdf
- "Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy" [National Paradigm of Sustainable Development of Ukraine]. Kyiv : DU «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy», 2012. http://ecos.kiev.ua/share/upload/Dopovid_natsionalna_paradyhma_stalogo_rozvytku.pdf
- Obykhod, H. O. "Instytutsionalno-orhanizatsiini mekhanizmy polityky zabezpechennia ekolohichnoi i pryrodno-tekhnohennoi bezpeky" [Institutional and Organizational Mechanisms of Policy of Ecological and Natural-technogenic Safety]. *Teorii mikro-makroekonomiky*, no. 39 (2012): 134-140.
- Tulchynska, S. "Funktsionuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu innovatsiinoho protsesu" [Functioning of Organizational and Economic Mechanism of Innovation Process]. *Stratehichni priorytety*, no. 1 (2008): 98-106.